

RELIGIONS OF ANCIENT EGYPT - THROUGH THE ANCIENT GREEKS' EYES: HERODOTUS AND STRABO.

V. Marinich

Abstract. *In the context of the article the question of the formation of the ancient Greeks vision for the religion of ancient Egypt is considered.*

After analyzing the texts of well-known Greek researchers and philosophers, the author concludes that their understanding of the religion of ancient Egypt was formed through the prism of their own religious consciousness.

This fact, as well as the following analysis of the sources and factors that have influenced the formation of such a view, will help to establish in the further study the validity or fallacy of the generally accepted historical concept of the religions of ancient Egypt.

Keywords: *religion, religiosity, ancient Egypt, historical concept, ancient Greeks*

УДК 1:130.2

ФОРМУВАННЯ МЕНТАЛЬНИХ РИС НАЦІЇ ПІД ВПЛИВОМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТА ПОЛІТИЧНИХ ЧИННИКІВ

А. Г. КРАВЧЕНКО, кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії,
ORCID 0000 0001 5785 9148

**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**
E-mail: allakravchenko1@gmail.com

Анотація. *Висвітлено особливості впливу політичних і соціально-економічних чинників на формування ментальних рис нації. Показано, що зв'язки різних детермінант менталітету між собою складні: на першому етапі географічні й кліматичні умови диктують тип господарювання, який, у свою чергу, проектує певні ментальні ознаки етносу. Визначено основні політичні та соціально-економічні чинники, які впливали на формування менталітету українців та ментальні риси, сформовані під впливом даних чинників.*

Ключові слова: *менталітет, ментальні риси, нація, українська нація, політичні чинники, соціально-економічні чинники, індивідуалізм, колективізм, демократизм, державність*

Актуальність. *Вивчення проблеми менталітету у зв'язку з аналізом політичних і соціально-економічних сфер життєдіяльності суспільства обумовлене тим, що менталітет є системою соціально-психічних елементів, які*

лежать в основі життя та діяльності нації, не залежно від того, усвідомлюються вони своїми носіями чи ні.

Вивчення менталітету, з одного боку, надає певною мірою можливість дійти праксеологічних висновків, а саме, – що ми можемо очікувати від самих себе, на що ми здатні як нація і як суспільство. З іншого боку, дослідження такого плану надає можливість критично поставитись до тих запозичень та інновацій, які пропонуються нашому суспільству сучасними політиками. Коли люди намагаються перебудувати своє життя за чужими зразками, обов'язково з'являються проблеми сприйняття цього нового і його адаптації, проблеми сумісності «старого» і «нового», яким би багатообіцяючим не було б це нове.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У науковій літературі теоретично ці проблеми вже вивчалися: на можливість успішної адаптації запозичених моделей соціального розвитку за умов однокорінних культурних основ і схожості соціальних архетипів вказували М. Мід і Д. Клакхон. На сучасному етапі дане питання висвітлюється в роботах І. Старовойта, О. Нельги, А. Кравченко, ін.

Мета дослідження – визначити, як соціально-економічні і політичні умови життєдіяльності нації впливають на формування окремих рис її менталітету. З'ясувати, які чинники впливали на формування основних ментальних рис української нації.

Результати дослідження та їх обговорення. Різні економічні, соціальні, політичні зміни змушують людей стикатись із новими стереотипами економічної поведінки, прищеплюють нові оцінки і мотиваційні цінності, що відбивається на якості мислення і зумовлює нову якість поведінки. Більш того, ми не зрозуміємо ні «японського дива», ні феномена «азіатських тигрів» Південної Кореї, Тайваню, Сингапуру, Гонконгу, Індії, які зробили «раптовий» стрибок до вершин інформаційно-технологічного прогресу [1], ні причин застійних процесів у європейських країнах, ні проблем українського відродження, якщо тупцюватимемо навколо природних та традиційно-економічних (матеріальних) факторів розвитку, відсторонюючись від інтелектуальних і духовних витоків народного життя. Проблема взаємодії соціально-економічних умов життя нації, які включають традиційні соціально-економічні цінності, і менталітету даної нації складна. Вона обумовлена непростим взаємовпливом цих двох явищ. На нашу думку, це питання необхідно розглядати в двох зрізах: по-перше, необхідно з'ясувати, які історичні соціально-економічні й політичні чинники впливали на формування менталітету українського етносу, який є ядром сучасної української нації і українського суспільства; по-друге, визначити, як особливості менталітету української нації проектується в сьогодення у плані вибору моделі соціально-економічного і політичного розвитку і спроможності її реалізації.

Отже, проблема вибору моделі соціально-економічного розвитку, на нашу думку, обумовлюється тими цінностями, на основі яких здійснюється вибір пріоритетів, а також особливостями менталітету, які визначають цей вибір. У науковій традиції, започаткованій М. Вебером, процес зародження капіталізму пояснюється виникненням деякого світовідчуття, яке і сприяло відповідному «вибору» у сфері життєвого устрою, поведінки та уявлень. Слушною в цьому плані є думка І. Старовойта, який, порівнюючи український і західноєвропейський менталітети, дійшов висновку, що Україні не лише не варто, але й небезпечно сліпо копіювати західні моделі суспільного розвитку,

адже та стадія, яку традиційно називають «капіталізмом», країнами Західної Європи вже майже пройдена. Отже, копіюючи «минуле» інших суспільств і народів, українці свідомо відкидають себе далеко назад [4].

Повертаючись до питання взаємовпливу менталітету і життєдіяльності нації, нагадаємо, що цей процес насамперед залежить від ряду детермінант, які впливають на менталітет нації. Зв'язки різних детермінант менталітету між собою складні: на першому етапі географічні й кліматичні умови диктують тип господарювання, який, у свою чергу, проектує певні ментальні ознаки етносу. Далі цей процес ускладнюється, взаємообумовлюється, одне диктує інше і навпаки. Врешті-решт, на певному етапі розвитку, саме комплекс соціальних чинників виходить на перший план і зумовлює розвиток, чи навіть певні зміни, в менталітеті нації [2]. Це зумовлює необхідність розгляду менталітету (в даному випадку нас цікавить менталітет українського народу) в історичному контексті.

Обумовлені об'єктивними природно-кліматичними умовами, типи господарської діяльності (переважно аграрні суспільства з поливним землеробством; аграрно-тваринницькі суспільства зони достатніх для неполивного землеробства атмосферних опадів; переважно скотарські (з певною питомою вагою землеробства) суспільства степових та степово-гірських ландшафтів) мали вагомий вплив на розвиток певних ментальних рис етносів, які складали ті чи інші суспільства. Так, успіх аграрного суспільства з поливним землеробством залежав безпосередньо від якості організації спільної праці великої кількості людей. Тому, провідну роль у суспільному житті цих спільнот рано починають відігравати представники адміністративно-господарського персоналу (як правило, жерці). Відповідно, у цьому випадку дуже рано формуються держави з тенденціями розвитку «патерналістських настроїв» у суспільстві й рабської психології народу.

Другий шлях розвитку первісних суспільств, які відтворювали певні форми господарства з неполивним землеробством, був властивий і трипільським утворенням на території теперішньої України. Такі суспільства досягали високого рівня господарчого добробуту і побутової культури, демонстрували вишуканий естетичний смак тощо. У той же час сама система організації виробництва, що не сприяла утворенню панівного адміністративно-бюрократичного прошарку з усією його тотальною владою-власністю на ресурси, і насамперед землю, не створила надплемінних ранньополітичних структур.

У межах території сучасної України протягом другої пол. III тисячоліття до н.е. відбулися схрещення та синтез двох типів пізньопервісних суспільств: неполивних землеробів-тваринників і степових рухомих скотарів. Останні, на відміну від перших, мали досить низькі матеріальну культуру й рівень побуту, однак розвиток відносин власності та соціальної ієрархії був тут на значно вищому рівні. Саме у них набирає сили індивідуалістично-аристократичний, пов'язаний з військовим талантом та рухомою власністю, елемент, що виразно відтінює специфіку власне індоєвропейських суспільств.

З іншого боку, говорячи про сучасний стан нації та держав, цікавою здається нам теорія видатного українського вченого, лауреата Нобелівської премії Б. Гаврилишина, який вважає, що історичний досвід людства сформував три основні системи цінностей: 1) індивідуально-конкурентний; 2) групо-корпоративні; 3) егалітарно-колективістські. На думку вченого, саме ці системи і визначають світовідношення людей в усіх сучасних країнах.

Перша система характерна для англосаксонського світу: США є зразком втілення цієї соціально-економічної моделі розвитку. Така модель надає пріоритет особі, її розвитку та самореалізації, а отже, сприяє вільному підприємництву.

Зв'язок індивідуалізму з прагматично-позитивістською формою раціоналізму найбільш довершено виявляється у капіталістичному виробництві. Отже, проекція в економічну сферу пояснюється тут психологічною точкою зору: де існує раціональний потяг до капіталістичного прибутку, там відповідна діяльність зорієнтована на облік капіталу і праці; вона спрямована на планомірне використання матеріальних засобів і особистих зусиль для отримання прибутку, щоб остатковий прибуток підприємства перевищував вартість використаних засобів.

Друга система цінностей (за Б. Гаврилишиним) розглядає людину переважно як частину органічного цілого – суспільства. За такої моделі кожна особа добровільно підпорядковує своє місце в суспільній структурі і свою особисту економічну функцію потребам суспільства. Це характерно для конфуціанської і синтоїстської культур, а зразком втілення цієї моделі є Японія.

Що стосується третьої системи, вона характерна для бувшого Радянського Союзу і ряду соціалістичних країн. Це адміністративно-командна система, яка породила таке явище, як «соціалістичні колективи», які мали певну нормативну базу, головною вимогою якої було підпорядкування особистих інтересів індивідууму інтересам колективу чи суспільства загалом. Інтереси цього колективу не визначались самим колективом, а повністю диктувались партією. Це призвело до того, що в менталітетах радянських суспільств проходило зміщення в сторону колективізму, знецінення особистості й індивідуальних цілей, суспільство набувало безособового характеру. І якщо для росіян це не було неприродно, адже «російський народ завжди любив жити в теплі колективу» (Н. Бердяєв), то для українців це суперечило їхнім ментальним настановам. Як стверджує М. Костомаров, ще в XII столітті остаточно формується відмінність українського і російського менталітетів. Одна з головних диференційних рис полягає в яскраво вираженому індивідуалізмі українців порівняно з «колективістським началом» росіян, яким властива нехоть до виявлення власного «я» і одночасне захоплення своєрідним духовним колективізмом. Саме тому ті «колективістські експерименти», які проводила радянська влада, з таким опором були зустрінуті українцями, особливо селянами, ментальні настанови яких примушували вести боротьбу за збереження засад приватної власності.

Водночас існує і думка про властивий українцям тип колективізму, що проявляється в суспільній життєдіяльності. Так, наприклад, Ю. Липа писав, що «не чистий індивідуалізм є характерним для українця, лишень українська асоціативна група, громада, артіль. Це є одиниця українського типу більшої організації. Однак, на нашу думку, можливість гуртуватись у невеликі спільноти не доводить схильності українців до колективізму. Для українців громада є добровільним товариством людей, які належать до неї лише за власним бажанням, що простежувалось і в сільському житті, і в устрої Запорізької Січі. Отже, не колективізм, а лише можливість членства в невеликому колективі (громада, спільнота) на цілком демократичних засадах властиві українцям.

Ряд сучасних дослідників менталітету української нації вважають демократизм однією з ментальних рис, яка сформувалась під впливом певних соціально-політичних факторів. Наприклад, О. Нельга вважає, що «демократизм українців утілював у собі, з одного боку, засади гуманізму, а з іншого, – волелюбності й рівноправ'я». Демократизм українства відмічає і М. Грушевський, пояснюючи об'єктивні історичні причини закріплення цієї риси у менталітеті українства: «Після того як всі вищі суспільні класи покинули українську народність, щоб перейти в ряди державної, пануючої народності польської – вже в XVII ст. представником української народності стає демос, і інтереси, і успіхи українського демосу стають інтересами і успіхами українства. Повторне дезертирство вищого класу, утвореного з козачої старшини в XVIII ст., яке також пішло «по лінії найменшого спротиву» в надра російського дворянства, ... – лише зміцнило цей демократичний характер українства». Саме на основі цих процесів, вважає М. Грушевський, в українському суспільстві сформувалися певні політичні традиції, певна «програма», основою якої є децентралізація, національно-територіальний автономізм, участь народу в управлінні.

Що стосується демократичних засад самоорганізації та управління, то показовими у цьому плані були такі історичні факти, як виборність посад гетьмана і козацької старшини, ухвалення рішень виключно Радою. Демократизм, участь народних мас у регулюванні своєї життєдіяльності дійсно генетично властивий українцям з давніх часів, щонайменше, з часів Київської Русі. Однак слід приймати до уваги трансформацію цієї риси у часи експансії імперської Росії та Радянського Союзу, коли українці не мали власної держави, а отже і доступу до влади. Протягом трьохсот років демократизм як риса менталітету не мала плану виявлення у суспільному житті через ряд об'єктивних чинників, але не зникла. Натомість, демократизм проявлявся і проявляється у родинному житті українців, де досить вагому роль відіграє жінка і усі члени сім'ї мають право голосу [3].

Політичні умови життя нації (тим більше, якщо ці умови значно не змінюються протягом століть) впливають як на політичну свідомість нації, так і на її менталітет. Тривала бездержавність і неможливість створення своєї держави, сформувалася навіть у психологічну категорію, наслідком якої є негативне ставлення до влади взагалі, спровоковане тим, що довгий час влада (принаймні політична) в Україні належала чужинцям (поляки, росіяни), тобто вона була «чужою» для народу. Саме тому в уяві народу на підсвідомому рівні фіксується прагнення до звільнення від будь-якої влади взагалі, від будь-яких обмежень, примушень чи навіть законів, а як наслідок – підсилення анархізму. Проходячи через багато поколінь і закріплюючись в історичній пам'яті, ці та інші аспекти політичної свідомості українців фіксуються на підсвідомому рівні, стають певними автоматизмами, впливають, таким чином, на менталітет нації.

Соціально-політичні умови життя спільноти, як і соціально-економічні умови, відіграють значну роль у виникненні і закріпленні певних ментальних рис. У той же час необхідно зазначити і зворотню дію менталітету нації на її політичне життя. Вагомий вплив на трансформацію українського менталітету мала і своєрідна соціальна структура суспільства, в якій етнічним українцям відводились другорядні ролі. Цей факт сприяв розвитку таких психічних рис

українців, як соціальна і політична пасивність, байдужість до суспільного життя, брак лідерських якостей.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що і соціально-економічні, і політичні умови життєдіяльності нації мають як позитивний, так і негативний вплив на її менталітет. Довготривале перебування українців без власної держави деформувало їхній менталітет: на власні ментальні риси, які функціонують на глибинному рівні колективної психіки, починають нашаровуватись нові, набуті ментальні настанови інших народів та нехарактерних ідеологій. Більш того, останні мають здатність деформувати і, навіть, витіснити первинні компоненти, спричиняючи, таким чином, певну трансформацію власне українського менталітету.

У менталітеті українців закріплені такі риси, як прагнення рівності та справедливості, що необхідно враховувати при виборі соціально-економічної моделі розвитку українського суспільства, однією із застав якої має бути надання більш-менш однакових можливостей для усіх його членів.

Серед головних соціально-політичних факторів, які мали великий вплив на менталітет українців, є тривала бездержавність та роз'єднаність українських земель. Через втрату державності на багато століть Україна не пройшла процесу «зцілення», як це було в країнах Західної Європи. Роз'єднаність національного буття і відсутність власної держави призвели до підсилення егоцентризму в менталітеті українців, що проявляється через спрямування усіх зусиль на створення свого малого індивідуального світу та ізоляцію в ньому, а отже і нехтування загальними інтересами заради особистих.

Довготривала своєрідна соціальна структура українського суспільства, за якої українцям відводились другорядні ролі, а також фізичне знищення найбільш свідомих і активних членів суспільства зафіксувались у політичній свідомості нації, а згодом закріпились у менталітеті. Виявом цього є соціальна і політична пасивність українців, байдужість до суспільного життя, брак лідерських якостей, невміння і небажання самостійно примати рішення.

Першочерговим завданням української нації сьогодні є консолідація суспільства, подолання «розірваності» свого національного буття, а, отже, й інтересів. Без вирішення цієї проблеми неможливий суспільний поступ України, оскільки для свого державного становлення українське суспільство має потребу в колективній пам'яті, колективній моралі, колективних цінностях.

References

1. Gorbatiuk T. (2016). Innovatsiyni tekhnolohiyi maybutn'oho: svitohlyadnyy aspekt [Innovative technology of the future: worldview aspect]. Scientific journal of NULES of Ukraine. Series: Liberal arts, 246, 137-145.
2. Savytska I.M. (2016) Suchacni problem filosofii osvity v konteksti tradytsiy ta innovatsiy [Modern problems of philosophy of education in the context of tradition and innovation]. University Visnyk, series "The theory of culture and philosophy of science", 53: 125-129.
3. Stadnik I.B. (2003) Ukrainska mentalnist u konteksti vidrozhennia natsionalnoi dukhovnosti [Ukrainian mentality in the context of the revival of national spirituality]. Odessa, 194.
4. Starovoyt I.S. (1997) Zakhidnoevropeyska ta ukrainska mentalnosti: zbig i svoeridnosti. Filosofsko-istorychny analiz [Western European and Ukrainian Mentality:

ФОРМИРОВАНИЕ МЕНТАЛЬНЫХ ЧЕРТ НАЦИИ ПОД ВЛИЯНИЕМ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ И ПОЛИТИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ

А. Г. Кравченко

Аннотация. Рассмотрены особенности влияния политических и социально-экономических факторов на формирование ментальных черт нации. Показано, что связи различных определяющих менталитет факторов между собой сложные: на первом этапе географические и климатические условия диктуют тип хозяйствования, который, в свою очередь, проектирует определенные ментальные особенности этноса. Определены основные политические и социально-экономические факторы, которые влияли на формирование менталитета украинцев, а также ментальные черты, сформировавшиеся под влиянием данных факторов.

Ключевые слова: менталитет, ментальные черты, нация, украинская нация, политические факторы, социально-экономические факторы, индивидуализм, коллективизм, демократизм, государственность

THE FORMATION OF THE MENTAL TRAITS OF A NATION UNDER THE IMPACT OF SOCIO-ECONOMIC AND POLITICAL FACTORS

A. G. Kravchenko

Abstract. The main features of influence of political and socio-economic factors on development of national mentality are outlined in the article. It is determined that the interrelations between different determining mentality factors have complex character: firstly, geographical and climatic conditions dictate the type of housekeeping, which, in turn, develops a certain mental peculiarities of ethnicity. It was found which fundamental political and socio-economic factors impacted on the development of Ukrainians' mentality, as well as mental traits that have evolved under the influence of these factors.

Keywords: mentality, mental features, nation, ethnicity, Ukrainian nation, political factors, socio-economic factors, individualism, collectivism, democracy, statehood